

Башталгыч билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо жана предметтик стандарттар

Аннотация: Макалада кийинки кездеги мектептик билим берүүдө болуп жаткан өзгөрүүлөр кеңири талкууланды. Кыргыз Республикасында Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын, жаңы базистик окуу планынын, предметтик стандарттардын, башталгыч класстардагы Кыргыз тил предметтик стандартынын өзгөчөлүктөрү тууралуу сөз болду. Ошондой эле башталгыч билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо үчүн алдыда аткарылуучу иштер, автордук топторду түзүүгө карата талаптар сунушталды.

Аннотация: В статье широко обсуждены изменения, которые произошли в последнее время в школьном образовании. А также речь шла об особенностях Государственного стандарта общего среднего образования, нового базисного учебного плана, предметных стандартов, в том числе предметного стандарта Кыргыз тил в начальной школе. В ней рекомендованы предстоящие работы для модернизации содержания начального образования, требования к отбору авторских групп.

Түйүндүү сөздөр: билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо, базистик окуу планы, билим берүү чөйрөсү, предметтик стандарттар, окуу предметинин концепциясы, мазмундук багыттар, компетенттүүлүк, күтүлүүчү натыйжалар.

Ключевые слова: модернизация содержания образования, базисный учебный план, образовательные области, предметные стандарты, концепция учебного предмета, содержательные линии, компетентность, ожидаемые результаты.

Учурда кандай өзгөрүүлөр болууда?

1. Кыргыз Республикасында Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандарты КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилди. Мамлекеттик стандартта жалпы орто билим берүүнүн максаттары, милдеттери жана натыйжалары, билим берүү чөйрөлөрү, окуу предметтеринин аталыштары, негизги компетенттүүлүктөр, алардын калыптанышынын үч деңгээли, предметтик стандарттардын түзүмү, класстар жана жума боюнча окуу жүктөмүнүн чектери, инварианттык жана варианттык компоненттер, класстар боюнча мамлекеттик компоненттин, мектептик компоненттин, тандоо боюнча предметтердин пайыздык үлүшү жана баа берүү тутуму аныкталган.
2. Жалпы орто билим берүүнүн жаңы базистик окуу планы (БОП) бир топ талкуудан кийин бекиди, ал 2017-2018-окуу жылынан баштап ишке кирет. Бул БОПко ылайык, анда инварианттык жана варианттык (мектептик) компоненттер бар, башталгыч класстардагы бир топ окуу предметтеринде өзгөрүүлөр болду: жаңы окуу предметтери кирди, айрымдары бири-бирине кошулду, кээ бир окуу предметтери кыскарып, анын материалдары башка окуу предметтерине берилди. Мамлекеттик компонентке ылайык, 1-класста 19 саат, 2-класста 20 саат, 3-класста 22 саат, 4-класста 23 саат болсо, мектептик компонент боюнча 1-класста 1 саат, 2-3-4-класстарда 2 саат бар. Бул сааттар мектептин тандоосу боюнча окутулат, бирок

мамлекет тарабынан төлөнөт. Демек, мектеп жамаатында башталгыч класстардан баштап эле каалоосу боюнча сааттарды киргизүү мүмкүнчүлүгү болууда.

Ошондой эле башталгыч класстарда 2-класстан баштап ар бир класста 1 сааттан акы алуу менен кызмат көрсөтүүгө жол берилет.

3. Жалпы орто билим берүү боюнча жаңы предметтик стандарттар даярдалууда. Учурда 5-11-класстардагы бардык окуу предметтери боюнча предметтик стандарттар бекитилди. Ал эми башталгыч билим берүү боюнча предметтик стандарттар (куррикулум) мындан 5 жыл мурда даярдалып, коомчулукта ар түрдүү пикирлерди жаратып, чоң талаш-тартыштар менен жактырылган. Албетте, анын жакшы жактары да, кемчиликтери да бар эле. Айыл мугалимдери белгилеп кеткендей, айрым учурларда куррикулумдун талаптарын туура эмес түшүнүп, ошол боюнча талап кылган учурлар да бар.

Ошол куррикулумдун өзүндө ар бир беш жылда анын мазмунун жаңылоо талабы коюлат. Демек, башталгыч билим берүү боюнча предметтик стандарттардын мазмунун жаңылоого убакыт келип жетти. Экинчиден, КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен Кыргыз Республикасында Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандарты бекитилди. Бул мамлекеттик стандартта предметтик стандарттардын түзүмү так аныкталды, демек, ар бир предметтик стандарт ага ылайык түзүлүшү шарт. Ошондой эле мамлекеттик стандарт менен окуучулардын компетенттүүлүгүнүн үч деңгээли (репродуктивдүү, продуктивдүү жана креативдүү) белгиленди. Бул аталган өзгөчөлүктөр, окуудан күтүлүүчү натыйжалар мурдагы предметтик стандарттарда (куррикулумда) толук иштелген эмес.

4. «Наристе» балдарды мектепке даярдоо (480 саат) программасы 2015-2016-окуу жылынан баштап бүтүндөй республика боюнча ишке ашырыла баштады. Программа менен иштей турган мугалимдер, тарбиячылар үчүн жер-жерлерде окуулар өтүп, кадрлар даярдалды. Окуу программасы, усулдук сунуштар жана окуу куралдары даярдалып, басылып чыкты.

Бул программага негизинен бакчага барбаган жана башка программаларга тартылбаган 6 жаштагы балдар катышат. Бирок, кийинки кезде программанын артыкчылыгын белгилөө менен, бакчаларда да ушул программа менен иштөө боюнча сунуштар көп түшүүдө.

Балдарды мектепке даярдоо маселеси республикадагы абдан курч көйгөйлөрдүн бири болуп саналат. Анткени балдарды мектепке чейинки мекемелерге тартуу Союз урагандан кийин 14%га түшүп кеткен болсо, учурда бул көрсөткүч болжолдуу – 18,5%. Бакчага барган балдар да, барбаган балдар да, негизинен, мектепте бирдей

программа менен окутулат. Ошондуктан балдарды мектепке даярдоо программалары мектепке жаны келген балдар үчүн бирдей шартты түзүү мүмкүнчүлүгүн карайт.

Буга чейин 2006-2012-жылдарда 100 сааттык балдарды мектепке даярдоо программасы иштеди. Бирок, 100 сааттык программа абдан эле аздык кылары белгиленип, 2012-жылдан 2015-жылга чейин 240 сааттык программа ишке ашырылып келди. Ал да балдарды мектепке толук даярдоо үчүн аздык кылары аныкталып, жогоруда белгилегендей, 2015-2016-окуу жылынан баштап «Наристе» балдарды мектепке даярдоо (480 саат) программасы бүтүндөй республика боюнча иштей баштады.

Бирок, бул программа менен иштөөдө да айрым көйгөй маселелер курч боюнча калууда, алсак:

1. Бардык жерде эле класстын ичи бул балдар менен иштөө үчүн ылайыктуу эмес, б.а. өнүктүрүү борборлорун түзүүгө ыңгайлашпаган, парталар класстардагыдай катар коюлган.
2. Балдарды мектепке даярдоо программасына негизинен башталгыч класстардын мугалимдери тартылып, алар үчүн атайын окуулар өткөнүнө карабастан, бул балдардын өзгөчөлүктөрү эске алынбастан, көпчүлүк учурда башталгыч класстардагы окутуу ыкмалары, окутуу формалары, мамилелер колдонулууда.
3. Ата-энелерде, комчулукта да балдарды мектепке даярдоо программасынын максат-милдеттери, анын өзгөчөлүктөрү тууралуу жеткиликтүү маалымат болбогондуктан, аны туура эмес кабылдап, мугалимдерден тездетип окутууну, жаздырууну талап кылган учурлар, бул боюнча карама-каршылыкка жеткен жагдайлар да бар.
4. Балдарды мектепке даярдоо программасы ишке кирип, балдар бир жыл бою мектепте болгондон кийин, 1-класстын, жалпы эле башталгыч класстардын окуу программаларында, билим берүү мазмунунда өзгөрүүлөр болушу шарт. Бирок, бул ырааттуулук азырынча ишке аша элек.

Жаңы предметтик стандарттардын өзгөчөлүктөрү эмнеде?

Кыргыз Республикасында Жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандарты (КР Өкмөтүнүн токтому, №403 21.07.14.) менен предметтик стандарттардын түзүмү так аныкталган. Демек, ар бир предметтик стандарт ушундай түзүмдө болушу шарт:

1-бөлүм: Жалпы маселелер

1.1. Документтин статусу жана түзүмү

1.2. Негизги ченемдик документтердин тутуму

1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

2-бөлүм: Предметтин концепциясы

- 2.1. Предметти окутуунун максаттары жана милдеттери
  - 2.2. Предметтин түзүлүш методологиясы
  - 2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр
  - 2.4. Негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы
  - 2.5. Мазмундук багыттар. Окуу материалдарынын мазмундук багыттар жана класстар боюнча бөлүштүрүлүшү
  - 2.6. Предмет аралык байланыш. Өтмө тематикалык багыттар
- 3-бөлүм: Билим берүү натыйжалары жана баалоо
- 3.1. Окуучуларды окутуудан күтүлүүчү натыйжалар (мазмундук багыттар жана класстар боюнча)
  - 3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары
- 4-бөлүм: Билим берүү процессин уюштурууга коюлуучу талаптар
- 4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар
  - 4.2. Кызыктыруучу окутуу чөйрөсүн түзүү
- Колдонулган адабияттар

Башталгыч класстарда Эне тил боюнча түзүлгөн предметтик стандарт да ушундай түзүмдө болуп, анда беш мазмундук багыт, беш предметтик компетенттүүлүк жана окуудан күтүлүүчү натыйжалар класстар боюнча салыштыруу түрүндө жаңыдан аныкталды. Предметтик компетенттүүлүктөр мазмундук багыттар менен өтө тыгыз байланышта болду. Анткени предметтик компетенттүүлүктөр мазмундук материалдардан келип чыгат, алардын негизинде калыптанат. Башталгыч класстарда бул өзгөчө мааниге ээ болот.

Эне тил предметинин мазмундук багыттары

1. Тыбыш жана тамга
2. Муун, сөз жана сөз түркүмдөрү
3. Сөз айкашы, сүйлөм жана сүйлөм мүчөлөрү
4. Кеп маданияты жана иш кагаздары
5. Тематикалык тексттер жана балдар китептери менен иштөө

Эне тил предмети боюнча компетенттүүлүктөр

- 1) Тыбыш жана тамга менен иштей алуу (K1)
- 2) Окуй алуу компетенттүүлүгү (K2)
- 3) Сөз байлыгы менен иштей алуу компетенттүүлүгү (K3)
- 4) Сүйлөм, текст менен иштей алуу компетенттүүлүгү (K4)
- 5) Аң сезимдүү окуу, угуу жана адабий түшүнүктөр менен иштей алуу компетенттүүлүгү (K5)

Күтүлүүчү натыйжалар

Күтүлүүчү натыйжалар таблица түрүндө класстар боюнча салыштырылып берилди жана ар бир натыйжа ченеле тургандай болду. Бул баалоо үчүн абдан маанилүү.

Анда күтүлүүчү натыйжалардан бир-эки мисал келтирели.

Эскертүү:

Биринчи цифра – классы.

Экинчи цифра – мазмундук багыттын номери.

Үчүнчү цифра – компетенттүүлүктүн номери.

Төртүнчү цифра – күтүлгөн натыйжанын номери.

Мазмундук багыттар	Компетенттүүлүктөр	1-класс	2-класс	3-класс	4-класс
5. Тематикалык тексттер жана балдар китептери менен иштөө	К2. К3. К4. К5.	1.5.5.11. Сүрөттөн көргөн нерселерин атайт.	2.5.5.11. Сүрөткө карата берилген суроолорго жооп бере алат.	3.5.5.12. Сүрөткө карата суроолорду түзө алат.	4.5.5.13. Сүрөттөн көргөндөрүн баяндап текст түзө алат.
		1.5.5.12. Предметтик сүрөт эмне тууралуу экендигин айтат.	2.5.5.12. Сюжеттик сүрөт боюнча сүйлөп бере алат.	3.5.5.13. Сюжеттик сүрөттөрдү текст түрүндө баяндап берет.	4.5.5.14. Сүрөткө карата өз оюн билдирет.
				3.5.5.14. Өтүлгөн текст боюнча суроолорду түзөт.	4.5.5.15. Өтүлгөн текстке карата кайра айтуу планын түзөт.
		1.5.5.13. Каармандардын кылык-жоруктары, мүнөзү, иш-аракети тууралуу суроолорго жооп берет.	2.5.5.13. Каармандардын кылык-жоруктарын, мүнөзүн, иш-аракетин салыштырат.	3.5.5.15. Каармандардын кылык-жоруктарын, мүнөзүн, иш-аракетин талдайт.	4.5.5.16. Каармандардын кылык-жоруктарына, мүнөзүнө, иш-аракетине карата өзүнүн пикирин аргументтер менен билдирет.
		1.5.5.14. Текст эмне тууралуу экендигин айтат.	2.5.5.14. Тексттеги окуяны талдайт.	3.5.5.16. Тексттеги окуяны башка окуялар менен салыштырат.	4.5.5.17. Тексттеги окуяга баа берүү менен өз пикирин билдирет.

Алдыда кандай иштерди аткаруу кажет

Жогоруда сөз болгон өзгөрүүлөрдүн негизинде төмөнкү иштерди аткаруу зарылдыгы жаралууда.

1. «Наристе» балдарды мектепке даярдоо (480 саат) программасы ишке кирип, балдар бир жыл мектепте болуп жаткандан кийин, 1-4-класстардын окуу программаларына тиешелүү өзгөртүү киргизүү зарыл.
2. Натыйжада 1-класста Алиппе окуу китеби менен катар Кыргыз тил жана Адабий окуу китептери чыгышы абзел.

3. «Наристе» программасы жаңы ишке ашып жаткандыктан, ал боюнча практика, алдыңкы тажрыйба, жетишкендиктер жана мүчүлүштүктөр кеңири талкууланышы, зарылчылык болсо, программага, окуу материалдарына тиешелүү өзгөртүүлөр кириши керек.
4. Башталгыч билим берүүнүн мазмунуна өзгөртүү киргендигине байланыштуу ага ылайык предметтик стандарттар, предметтик стандарттардын негизинде типтүү окуу программалары даярдалышы, аны үчүн компетенттүү автордук топтор түзүлүшү шарт.
5. Жогоркулардын негизинде окуу китептерин даярдоодо жана басып чыгарууда автордук топторду тандап алууга өзгөчө көңүл бурулуусу кажет.

**Автордук топторду түзүүгө, окууликтер менен иштеген адистерге
өзгөчө көңүл буруу дегенди кандайча түшүнөбүз?**

Башталгыч класстар боюнча жаңы муундагы акыркы окуу китептерин даярдоодо автордук топторго байланышкан бир топ көйгөй маселелер жаралды.

Алсак, башталгыч класстардын бир классынын жаңы окуу китеби менен усулдук колдонмосунун кол жазмаларынын ортосунда айырма абдан чоң болуп, алар бири-бирине дал келбеди. Муну алар шашылыш түрдө бири айылда окуу китебин, экинчиси шаарда бири-бири менен макулдаша албаган шартта усулдук колдонмону даярдаганы, күнүнө төрт сабактын материалын иштеп чыгышканы менен түшүндүрүштү.

Ал эми «Эмне үчүн силердин китепте окуу программасында жок материалдар орун алган?» деген суроого «Бизге басмадан орусчага которулган Франциянын окуу китебин беришкен, биз көп материалдарды ошол жактан алганбыз, көрсө ал материалдар биздин окуу программасында жок экен» деген жообун берди.

Ошол эле авторго мурда макала жазгандыгы тууралуу суроо берилгенде, буга чейин бир да макала жазбагандыгын билдирди.

Экинчи бир окуу китеп жогорку класстардын деңгээлинде татаал даярдалып калгандыгына күбө болдук. Аларды оңдоп чыгууга абдан көп күч, аракет жумшалды. Буга бир жыл бою Кыргыз билим берүү академиясы тарабынан өткөрүлгөн сынак (апробация) чоң жардам берди, б.а. бул сынак өзүн актады.

Үчүнчү окуу китеби тууралуу айта турган болсок, бизде Кыргыз тил предмети Кыргыз тил жана Адабий окуу курстарынан туруп, ошого ылайык окуу китептери өзүнчө басылып чыгат. Туркия, Тажикстан сыяктуу өлкөлөрдө ал бир гана предметтен турат, бир гана окуу китеп чыгат. Биздин автордук топтор ишке киришердин алдында басма аларга туркиялык кеңешчини жалдап берген. Мунун натыйжасында окуу китеп туркиялык түзүмдүн негизинде даярдалып, биздеги система сакталган эмес.

Ал эми жаңы Алиппе тууралуу сөз кылсак, анда каталар көп орун алган жана окуу китеп техникалык талаптарга жооп бербейт. Биринчиден, биринчи класстын окуу китептери мындай форматта болбошу керек. Экинчиден, Алиппе бир жылга эсептелгени менен, анын көлөмү абдан аз, б.а. кичинекей формат менен болгону 112 гана бетти түзөт. Демек, анын техникалык тапшырмасын даярдаган адистерде компетенттүүлүк жетиштүү эмес болгон.

Бул айтылгандарды эске алуу менен, окуу китептеринин авторлорун тандоодо, биринчиден, алар окуу предметинин жана анын негизинде окуу китебинин концепциясын сунуш кылып, аны коргошу зарыл. Экинчиден, авторлорго минималдуу талаптар коюлушу керек. Ал талаптарды кеңири талкуунун негизинде иштеп чыкса болот. Болгону бул талаптар жакпаган авторлор үчүн жасалма тоскоолдук болуп калбашы керек.

Автордук топто практик мугалимдердин да, илимий чөйрөнүн өкүлдөрүнүн да болушу анын сапаттык деңгээлин арттырмак.

Ошону менен катар окуу китептери менен иштеген адистерге да катуу талаптар коюлушу жана авторлор үчүн окууларды такай өткөрүп туруу зарыл. Алардын бир тарабынын гана автордук топто болуп калышы дайыма көйгөй жаратып келет.

Дагы бир орчундуу маселе, колдон келсе, башталгыч класстарга тиешеси жок адистерди предметтик стандарттарды, окуу программаларын жана окуу китептерин түзүүгө көп аралаштырбоо керек. Анткени алар башталгыч класстарда окутуунун өзгөчөлүктөрүн жакшы билбей, даярдаган окуу китептери көпчүлүк учурда татаал, оор болуп калууда.

Жыйынтыктап жатып, белгилей турган нерсе, макалада көтөрүлгөн маселелерди педагогикалык коомчулук менен талкуулоонун негизинде тез жана натыйжалуу ишке ашыруу башталгыч билим берүүнүн сапатынын жакшырышына түздөн түз таасирин тийгизмекчи.

Колдонулган адабияттар:

1. «Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты», КР Өкмөтүнүн 21.07.14. №403 токтому менен бекитилген;
2. Башталгыч билим берүүнүн мамлекеттик стандарты. –Б., 1996;
3. Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарты. Башталгыч класстар. –Б., 2006;
4. «Башталгыч класстардагы окууга коюлуучу базалык талаптар», КББАнын Окумуштуулар кеңеши тарабынан (02.06.2014.) бекитилген.
5. Башталгыч класстардын программалары (Кыргыз тил, адабий окуу жана класстан тышкаркы окуу, математика, Мекен таануу), -Б., 2015.